

2013 й.

«Илен-толын, кў лият эше, ала ...»

Тынар ий эртен гынат, пўрўенгын чот шыдештын ойлымыжо ўдырамашын пылышыштыже тачат шоктымыла чучеш. Тиде веле огыл вет, тунам эше ўдырўенгын чапше дене кыл-далтше, чоным коржтарыше шомак-влак йонгалтыныт. Алевтинан колышташ вийже ситен огыл, ялсо-вет вуйлатышын имне терже гыч тўрштен волен, ялышкыже тунам йолын куржын. Ала тидыжат вара тудлан ончыкылык илыш корным виктарен колтымаште ала-могай палым ыштен... Ала пўрымашыжак тыгай улмаш. Тиде Алевтина вараже Марий АССР Министр-влак Совет председателынын алмаштышыже марте кушкеш да ты пашалан латкум ият пелым пуа. Тудым калык Алевтина Шорникова лўм дене пала.

Ятыр ий тудын дене вашлийын огынал ыле. Но телефон пучышто ты ганат куд-шым ий ончыксо гаяк чолга йўкым кольым. А пачер омсаште мыйым чатка да эше моткочак чулымын тарванылше ўдырамаш вашлие.

- Мый ынде динозавр гай улам, кандашле ныл ийыш каенам вет, - воштылеш шкеже. Тагастарымашымат муын вет.

- Тынар ийготышто чыла еҗлан Тендан гай лияш Юмо пўрыжў,- манам мый. А мо тыгай лияш полша, манат? Тарванылаш кўлеш. Мый ынде пытартыш вич ий, ик кечымат кодыде, эрдене тибет гимнастикым ыштем, - Алевтина Ильинична, ончын верыштыже шинчышыла, а вара кынелынак, икмыняр упражнениийым ыштен ончыктыш. - А кеҗежым шўжарем деке садышкыже коштам, кертеме пашам ыштем. А такше йўмыр мучко таза илыш йўлам кученам.

Илыш корно нерген ойлымо годым кўшнырак пўрымаш нерген шомакым луктым. Тиде - курымаш йодыш. Мыняр еҗ, тунар шонымаш. Икте айдемым пўрымашак виктара манеш гын, весе кажне еҗ илыш корныжым шке ышта манын шотла. Уке, мый Алевтина Ильинична деч тыгежак тура шым йод. Мутланыме гыч шке иктешлымашым ышташ тыршышым.

Ялсовет председател чонжым тунар огеш эмгате гынат, Алевтина садак школ деч вара тунемаш кая ыле. Кеч аваже моткочак пашам ышташ тўнгалаш йодын. Кугу Ачамланде сар деч вара 10 классым тунем пытарыше-влакым вигак школышко туныктышылан налыт улмаш.

ИЗИ да ТУШ

Вет Алевтина эре сайын тунемын. Адакше ачажат фронт гыч пелашыжлан эре икте нергенак тўен возен: йоча-влакым туныкто, пальтом ужале, велосипедым ужале, но тунемаш йўным ыште... А аваже шым ияшак ача да ава деч посна кодын, изаж пелен кушкын. Тулык ўдырым шагалже годым шешкылан налш кумылан лийыт. Но Илья еш ваштареш каен, йўратымашыж верч шога-лын кертын.

Тыге. Алевтина сар жапыште ушым да капым погышо тукым гыч. Кандашымше класс деч вара каникул жапыште избачлан ышташ тўнгалеш. Тиде жапыштак колхозник-влакын трудодняштым шотла. Бригадир-влак пашашкыже поктеныт, но шотлаш грамотышт ситен огыл, сандене председател тидлан Алям йодын. А кузе отказет, вет тиде пашалан ўдырлан да эше шольыж ден шўжаржылан кинде картычкым пуэныт. Уке гын авалан шкетланже кум йочам пукшен-йўкташ куштылго огыл ыле. Тиде жаплан ачаштын, Илья Степанович Шорниковын, сареш илышыже кўрылтын. Смоленским аралыме го-дым.

Мо ўрыктарыде огеш керт. Мутланыме годым Алевтина Ильинична деч «Ой, неле ыле вет», «Ой, кузе орланенна» манме шотан ик шомакымат от кол. Туге каласкала, пуйто чынжымак нелыже лийын огыл. Но меже палена: тиде тыге огыл.

А такше, сар тўнгалмеке, Илья Степанович Звенигово гыч ешыжым шочмо Волжский район Пўртанур ялышкыже тыгай шомак денак конден: ялыште сар жапым чытен лекташ куштылгырак лиеш. Туге, мланде пелен кеч-кунамат ўшанлырак. Шорниковмытат ушкалым, шорыкым ашнаш тўнгалыныт, пакчам шындыныт. Весат онгай. Илья Степанович эше ончычак сар тўнгалаш нерген шижын. Тудо пошкудо Чувашийсе Кукмарийыште куд мешак пырчымын налын, пушыш ик мешак дене пыштен, Юл гоч вончыштарен.

Алевтинан изинек чолга улмыжат ешлан полшен. Тудо каникул пытыме деч вара тунемаш тўнгалмекат пашам ыштен шуктен. Вараже ялысе клубышто самостоятельность коллективым поген, концерт программым, спектакльым ямдыленыт. А теве луйымшо классыште тунемаш тўнгалмеке, сентябрьште, па-

1950 ий.

1956 ий.

шам ыштымыжлан оксам налаш мия – огыт пу, октябрьыште адакат яра кидя лектын каяш логалеш. Тидын нерген ала-кузе класс вуйлатыше туныктышыжо пален налаш. Тудо Алевтинам үстел коклаш шында да тудын ойлымыж почеш возаш кўшта. А возыктенже судыш йодмашым. Да тиде кагазым вара шкежак тушко намиен пуэн. Теве тунам ялсовет председатель дене ваш тўкнымö. Судья тунам верыштак, шкенжын ончылнак ўдырлан тўлен шуктыдымо окса акан чекым возен пуаш да мөнгö шумеш латкок менгым имнешыже шынден нангаяш кўштен. Да ешарен: уремыште йўштö, тулупет дене ўдырым левед шынде. Мутат уке, тидыже тенгечсе фронтовикын шыдыжым луктын. Ала-могай йоча тудын ваштареш каяш тоштын. Вет оксажым тудо уже пуэн. Но пуэн весылан... Вот и öпкежым луктын ойлен, ўдырым ўлыкö шындаш тыршен.

А Алевтиналан тиде, можыч, илышыште ончыкыжат шке верч шоген мошташ кўлмö шотышто урок лийын. Вет ынде арален налше, неле годем полшышо ачаже уке. А тиде оксам тудо паспорт деч посна налын кертын огыл. Ты документшым лу классым тунем пытарымеке гына пуэныт. Каласыман, 1947 ийыште кыдалаш школым тунемын пытарыше-влаклан икымше гана аттестатым кучыктеныт. Теве тыгай аттестатын ик озаже – Алевтина Шорникова. А налын кертдыме оксаже йошкар-Олашке тунемаш каяш лач веле лиеш.

Тунемаш тыршыме койышынат негыше лийын. Алевтинан кочажым кодшо курымсо шучко кумлымшо ийла жапыште калык тушман семын кучен нангаеныт. Но тидыже тудын эргыже-влаклан тунемаш мешаен огыл, куд эргыже кокла гыч (шымшыже латкок ияш колен) визытынже кўшыл школыш тунемаш пуреныт. Алевтинан ачаже водительлан ыштен, Звениговышто райисполком ден партий райкомышто кўлмö семын кум автомашинам викарен.

Алевтинан кок чўчўжö тунам Юл кундемлан икымше кўшыл образованиан инженер лийыныт: тунамсе лесотехнический институтым пытареныт. Валерий Степанович 1941 ийыште институтым пытарыме нерген дипломым налын да аважлан аралаш кўштен пуэн, шкеже фронтыш каен. Да пöртылын огыл. Валентин гын Саратовысо медицинский институтышто тунем шуктыдеак сарыш каен, корно гыч колтымо ик сарышыже икымше да пытартыш лийын. Алевтинан эше ик чўчужö шочмо мөнгö пöртылын огыл. Икманаж, сарын кочо тар шикшыжын когаржым тиде тукумлан сайынак шижаш логалын. Алевтина изинек чоныш логалше нелым сенгаш тунемын.

Алевтина Шорникова Марий пединститутын студенткыже лияш ныл ий тунемман курсыш пура. Но тунемаш тўналме икымше кечылаштак тений пурышо студент-влакым погат да кок ияшыш куснаш темлат: школлаште туныктышо ситен огыл, сандене кўчыкемдыме курс дене тунемаш темлат. Тыге 18 еган группа шочеш. Алевтина тушто тунемеш. Да кок ий гыч Марий кугыжаныш учительский институтын тичмаш курсыш тунемын пытарыме нерген дипломым налаш. Тушто шымияш школышто туныктышо квалификацийым пуымо нерген возалтын.

...Дипломан специалист лийын, Алевтина Ильинична шочмо районышкыжо, Упшер школыш пашам ышташ толеш. Руш йылме ден литературыш туныкта. (Паша деч кўрылтде, Марий кугыжаныш педагогический институтым тунемын пытара). Завучлан ышта, коло кандаш ияшыж годем директорын пашажым ўшанат. КПСС радамаш пура. Чолга ўдырамашым вараже Волжскысо партий горкомыш налыт. Пачерым пуат. Лач тиде жап гыч илышыштыже вес йыжын тўналмым паледыман. Паша шотышто веле огыл. Пелашыже олашке илаш куснаш тореш лиеш. Тудлан, лесничийлан, кангашым пуышо лектыт.

«Тыште тый Леонид Иванович улат, а тушто Лёнькаш савырнет», – ойла «порым шонышо» ик айдеме. Алевтина Ильинична арня мучко Волжскышто пашам ышта, канышлан ялыш коштеш. Но эре тыгеже огеш лийыс. Эшеже партийный пашаште. Марий деч ойрылымо калыкыште улыдымашым луктеш. Тидым пален, Алевтина Ильинична паша гыч каяш шонымаш нерген мутым луктеш. Но тыгай ошкылым ышташ огыт пу. Ойырат уто йўк-йўаным лукде.

Кок ег коклаште келге шижмаш лиеш гын, вате ден марийын корнышт кок велыш ок торло ыле, векат. Латвич ий годем ача-ава дене пырля ик суртышто сайын, икте-весым улылен иленыт. Но ешым ушышо да пенгыдемдыше йочашт лийын огыл. Медицина пöрьенгын ача лийын кертдымыж нерген пенгыдемден ойлен. Тидлан амалым изиж годем черланымыже ыштен.

Шонаш гын, ўдырамаш тылеч вара вес ешым поген кертеш ыле. Вет марлан лекташ темлыше икте веле огыл лийын. Но тудо ала-молан дыр ўдырамаш пиалым кокымшо планыш шўкалын, шкенжым пўтынек тўшка пашалан пуа. «Мый тидлан нигунам öкынен омыл да тачат ом öкынö», – манеш шкеже. Ойла кокыте шонымашым палдарыде, пенгыдын. Тидлан ўшаныме ок шу гынат, ўшанаш логалеш. Кажне айдемын илыш, пиал нерген – шкенжын улыдымашыже. Адакше вет тидыже шўмым волгыдо шижмашлан – йöратымашлан – йöршеш петырыме манмым огеш ончыкто...

Алевтина Шорникова илыш корныштыжо улылаш лийдымыла чучшо вес сўретат икте веле огыл. Теве, КПСС ЦК пеленсе Кўшыл партшколым отличий дене пытарымекеже, тудлан СССР МВД-ште ийготыш шудымо-влак шотышто отделыште пашам темлат. А тудо Марий кундемыш пöртылаш кумылан

Людмила Зыкина дене пырля. 1981 ий.

улмыж дене палдара. «Илышыштем те икымше ең улыда, кө Москваш пашаш кодаш тореш лийын», – оила тудлан пашам темлыше чиновник.

А Алевтина Шорникова Марий кундемлан чынжымак кўлын улмаш. Пўртылмеке, идалыкат пеле партий обкомышто ышта. Ик кечын Виктор Петрович Никонов, КПСС Марий обкомыш икымше секретарьже, шке кабинетышкыже ўжешат, Алевтина Ильиничналан Министр-влак Совет председателин алмаштышыжлан шогалташ кутырен келшыме нерген увертара. Тидыже ўдырамашлан, мутат уке, вучыдымо лиеш.

Нимом ышташ ўрмыж дене Шорникова, шинчыме верже гыч кынел шогалын, обкомын икымше секретарьже ўмбаке ончалеш, вара шинчаж дене мыйын ўмбаке ончалза манмыла шижтарен оила:

- Могай Совмин, могай алмаштыш, ончалза, мыйже могай изи гына улам...

- Мал золотник да дорог,- нигунар шоныде вашешта Никонов. Марий ты шонымашым «Изи да - туш, кугу да - шу» манеш.

Тиде 1972 ийыште лийын.

Ўдырамаш пўртўсын тугай шочшыжо, кудо илышым уэмда, тўзата ... А марий ватылан пашам гына пу, тудо, жапым шотлыде, шкенжым чаманыде, мучаш марте ыштен шукташ пижеш. Алевтина Ильиничнамат лач тыгай могырым шекланеныт, векат. Тудо социальный йодышлан вуйын шогышо алмаштыше лиеш, культура, образований, тазалыкым аралыме отрасль дене пашам ышташ тўналеш. Тўналмыш годым Совмин председателилан Трофим Иосифович Горинов ыштен, варажым Аркадий Александрович Васильев вуйлатен.

Кодшо курымысо 70-ше ийлам ял илыш тўзланыме жап семын ончыман. Тиде пагытлан кучем чынжымак тудлан мелын савырнен ыле. Кугу куатан во-

лык ончымо комплекс шуко чоңгалтын, техника толын. Кеч изи яллаште угыч суртым чоңаш чареныт, но рўдо илемлаште, райрўдышто социальный сынан объектым шуко нўлтеныт. Алевтина Ильиничнан шомакше почеш, ик ийын республика мучко 12 школ марте пашаш колтеныт. Тудын ыштыме жапыште чыла районышто (Юрино деч молыштыжо) районный больницым угыч ыштеныт. Шуко тўвыра пўрт, культур полат, Йошкар-Олаште Руш драмтеатрын, Курчак театрын полатышт нўлталт-волгалт шогалыт.

Но тиде жапын эше ик ойыртемеже лийын: Москван разрешенийже деч посна, манмыла, изи сарайжымат ышташ лийын огыл, чыла шотыштат йодышым лач тушто кангашен-тўрлаш кўлын. Теве ты шотышто Алевтина Шорникова марий чиновник-влакын ик эн кугу ўшанышт лийын. Оксам ойыраш йодын, Москош эре тудым колтеныт. Умылен налыныт: изи капан тиде чатка ўдырамаш, «окса моткоч кўлеш» манын, ўшандарен кертын, тудлан кугу тўра-влак, «уке», «огына пу» манын, отказен кертын огытыл. Вет Россий мучкыжат тыгай должностыштыжо тунам Шорникова деч посна эше ик-кок ўдырамаш веле лийын.

Ик примерым ончыктен кодыманак, векат. Руш драма театрын труппыжо Сенгымашын ХХХ идалыкше лўмеш культура полатыште пашам ыштен. Мутат уке, тудо спектакльым шындаш келыштаралтын огыл. Тудым вуйлатыше-влак правительство ончылан йодышым тура шындыныт: у полатым чоңаш йўн уке гын, тугеже театрым йўршеш петырыза. А тунам Совет Ушем правительство кўкшытыштў тугай пунчал лектын: развлекательно-зрелищный да спорт объект-влакым чоңаш жаплан чараш. Туге гынат Алевтина Шорниковам серыш дене СССР Госпланыш колтат. Тусшеч тудлан СССР Министр-влак Совет-

тыш каяш темлат. Тыге Совмин председателин алмаштышыже Иван Михайлович Архипов деке логалеш. Тудыжо марий ўдырамашым ваштарешыже шында да 45 минут республикын илышыж нерген йодыштеш. Ик йодышлан веле Алевтина Ильинична вашмутым пуэн огеш керт: Марий кундем гыч ий еда вес кундемыш мыняр чодыра кайымым раш пален огыл. Архипов тунам, кушеч тынар сайын социально-экономический положенийым паледа манын, ўрын йодеш? Да Йошкар-Олаште руш драма театрын полатышым нўлташ тўналаш разрешенийым пуа. Какшан воктене тиде у полатым почмо годым Григорий Андреевич Посибеев тасмам пўчкеш да тудын ик ужашыжым адакат Шорниковалан кучыкта да манеш: «Тачак Москваш кудалза, мыланна Курчак театр кўлеш». Тиддеч вара айдеме нерген утыжым нимом нергелаш, чыла раш.

...Теве кө лийын, илен-толын, шке жапыштыже председатель ўмбаке вуйым шияш тоштшо Алевтина Шорникова. А тунамсе вуйлатыше дене илыш эше ик гана ваш тўкен. Тиде Алевтина Ильиничнан Упшерыште илымыже да пашам ыштымыж годым лийын. Шке жапыштыже ўдырым мыскылен ойлышо енет тудын пелашыж деке полышым йодын толын. Но урем гычак савырнен каен: Алевтинам ужын, намысшым сенген кертын огыл.

Светлана Веткан.

Мал золотник да дорог

Учўба на малую стипендию или работа за сытую жизнь? Карьерный рост или семейное благопоучие? Эти вопросы встают перед многими способными молодыми людьми, и каждый решает их по-своему. Сельская девушка Аля из рода Шорниковых сделала свой выбор и стала в истории одной из самых успешных руководителей из числа женщин-мари. Будучи заместителем председателя Совета Министров Марийской АССР эта миниатюрная дама играла значимую роль в жизни общества. Кроме того, ей удавалось в высших московских кабинетах добиваться важных решений в пользу своей республики. Тринадцать лет на высокой должности. Первые секретари Марийского обкома КПСС Виктор Никонов и Григорий Посибеев, при которых она работала, председатели Совета Министров Трофим Горинов и Аркадий Васильев не имели претензий к её работе. Кроме того, в те же годы она возглавляла Женский совет республики. А своё женское счастье отставила на второй план... Государственный человек, одинокая женщина. Вечный жизненный парадокс.